

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Genderové aspekty české literatury
Gender Aspects of Children's Literature

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Věra Brořmová
Autorka: Alexandra Luhanová, roz. Kořmářová
Bydliště: Janského 2437, Praha 5, 155 00
Obor: Specializace v pedagogice: český jazyk a literatura, speciální pedagogika
Typ studia: Prezenční

Rok dokončení BP: 2011

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Prohlá-uji, že jsem bakalá skou práci vypracovala samostatn ě s použitím uvedené literatury.

Místo vypracování: Praha
Úplné datum: 16. 11. 2011

Podpis:

D ěkuji PhDr. V ěře Broflové za odborné vedení práce, podn ětné p ěpomínky i praktické rady. Také d ěkuji za mořnost v novat se tomuto zajímavému tématu.

Úvod	4
Vymezení základních pojmů	5
Gender, femininita a maskulinita, genderová role	5
Konstituování genderu v současném společenství a genderové stereotypy	7
Historie zkoumání problému	10
Folklorní pohádky a gender	14
Feministické pohádky	21
Ideál krásy v české literatuře	24
Vnímání a utváření ideálu krásy v dětské literatuře	24
Ideál krásy ve folklorních pohádkách	27
Reprezentace femininity a maskulinity v literatuře pro děti	31
Obrázkové knihy	31
Femininita v obrázkových knihách	32
Reprezentace maskulinity v literatuře pro děti	34
Nový model rodiny v knihách pro děti	38
Gay a lesbická literatura pro děti	42
Závěr	47
Resumé	48
Klíčová slova	49
Seznam literatury	50
Primární literatura	50
Sekundární literatura	51
Příloha	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

V rámci své zahraniční studijní stáže v Norsku jsem se seznámila s tématem genderové problematiky v literatuře pro děti a mládež, kterému je v souasných studiích zahraničních odborníků v nována nemalá pozornost.

U nás však zatím nevyšla žádná monografie, která by se vnovala tomuto tématu a nebylo dosud ani přeloženo mnoho zahraničních publikací.

Pokusím se tedy alespoň částěně n které odborné texty prozkoumat, budu vycházet ze zahraničních materiálů.

Ve své bakalářské práci si nekladu za cíl provést komplexní a hlubokou analýzu problematiky, ráda bych ale zprostředkovala n které poznatky zahraniční, které byly dosud publikovány. Ve své práci budu vycházet jak z absolvovaných seminářů, tak ze zahraniční odborné literatury. Pokusím se také zjistit, jaká je situace na českém trhu s dětskou literaturou, jestli u nás existují pokusy n kterých autorů bořit stereotypy v dětských (obrázkových) knížkách nebo zda jsou takové zahraniční knihy překládány.

Budu se zabývat jen n kterými tématy spojenými s touto problematikou, například genderem ve folklorních pohádkách, ideálem krásy v literatuře pro děti a mládež, reprezentací maskulinity, zobrazování genderových stereotypů v obrázkových knihách, zobrazování nového rodinného modelu (neúplná rodina) nebo lesbickou a gay literaturou pro děti a mládež, která se zaměřuje na problém sexuální identity a rodinný model s rodiči stejného pohlaví.

Vymezení základních pojmů

V této kapitole vymezím základní pojmy, které budu ve své práci používat. Je třeba upozornit na to, že ani v rámci z oblasti gender studies, sociologie i psychologie nepoužívají tento termín zcela jednotně. Jako východisko pro svou práci využívám pojetí Pavlína Jano-ové, která téma genderu zpracovává z psychologického hlediska, zároveň ale poskytuje stručný pohled vývoje pojmu. Její publikace *Dívčí a chlapecká identita* je určena zejména laikům i odborníkům jiných než lékařských, psychologických i sociologických oborů, proto se domnívám, že je vhodná také pro tuto moji práci.

Pavlína Jano-ová je členkou Psychologického ústavu Akademie věd ČR, jedním ze zájmů jejího výzkumu jsou právě genderová témata.

Gender, femininita a maskulinita, genderová role

Pojem **gender** se používá zhruba od padesátých let minulého století (nejprve v USA, v české republice začala být problematika genderu zkoumána až kolem poloviny devadesátých let dvacátého století) a znamená ženskou i mužskou identitu jedince, která nesouvisí s jeho anatomickými znaky. Jde o rozdíly mezi muži a ženami, které ale nejsou podmíněny biologicky, nýbrž spoívají v kulturních a sociálních vzorcích chování (Jano-ová, 2008).

Vnímání těchto rodových rozdílů není stálé a velmi se mění v průběhu času, je ale také různé u různých etnik a na různých místech naší planety. Na různých místech a u různých národů probíhají změny ve vnímání genderu různě rychle a intenzivně. Nejstabilnější vnímání genderu je podle Jano-ové u různých přírodních společenství (tamtéž). Naopak nejrychleji se vnímání genderové problematiky vyvíjí v euroamerické společnosti, i když i tady

nacházíme určité rozdíly. Tyto rozdíly jsou nejpatrnější mezikontinentálně, tedy mezi Evropou a Amerikou, což je podle Janové způsobeno odlišným vývojem společnosti během druhé světové války (i když po ústupu tohoto vývoje nastal útl po první světové válce) a po ní. Evropské ženy musely během války zcela nahradit muže i v těch oblastech, které byly do té doby výlučně mužské, a po válce útl se uspořádání do starých kolejí nevrátilo. V Americe naopak tato návaznost zůstala. Podle Janové je to důvod, proč je americký feminismus mnohem radikálnější, než evropský. Americké ženy neměly šanci na možnost emancipace, což vyústilo v šedesátých letech v radikální hnutí za práva žen (Janová, 2008).

Zde je třeba poznamenat, že i v této literární tvorbě prací zkoumajících problematiku genderu v české literatuře byla v šedesátých letech velmi ovlivněna právě těmito radikálními náladami.

S pojmem genderu úzce souvisejí také následující pojmy: ženskost neboli **femininita** a mužnost, mužskost, tedy maskulinita. Ženskosti neboli femininitě bývají připisovány vlastnosti, jako je pasivita, soucit, pocit odporu při kontaktu s něčím nepřijemným, citovost, jemnost, emocionalita, závislost, takt, silnější potřeba vyjadřovat pocit, klid, upravenost a krása. Mužnost či **maskulinita** zahrnuje vlastnosti veskrze opačné, jako například potlačování emocí, orientaci na práci, aktivitu, dominanci, soutěživost a vyšší společenské postavení. Za maskulinní jsou považovány zájmy technické a sportovní (počítače, automobily, fotbal). Ke zálibám ženským jsou připisovány umělecké i domácí rukodělné činnosti (Janová, 2008, 40) Janová uvádí, že takovéto striktní dělení vlastností na mužské a ženské se ukazuje i jako nefunkční, a že takovéto pojetí je sociálním konstruktem.

Soubor představ o tom, jaké muži a ženy jsou, jaké vlastnosti obvykle mají, jakou funkci ve společnosti zastávají a jak by měli být, se nazývá **genderová role**. Tato genderová role připisuje jedince ke skupině, s níž se cítí být ztotožněn. Genderová role má odpovídat biologickému rodu, mužské

s ním ale být také v rozporu. Extrémním příkladem takového rozporu jsou jedinci transsexuální, ale v anglicky psané literatuře se vyskytují speciální označení pro děti, u kterých se v chování objevují znaky, které jsou typické pro děti opačného pohlaví. Chlapci s nápadnými projevy jsou nazýváni sissy-boys, dívky, v jejich chování a zájmech lze najít více chlapeckých znaků, bývají označovány tomboys. Sissy-boyství má více pejorativní podtext než tomboyství, tak jako mnohé projevy šfenskosti u mužů (Thorne, 1993).

Konstituování genderu v současné společnosti a genderové stereotypy

Z toho, co bylo napsáno výše, vyplývá, že konstituování genderu, tedy to, jak chlapci a dívky utvářejí svou identitu v příslušnosti k určitému rodu, je v určité míře nepodmíněná biologicky, ale dolehlí její roli zde hrají různé sociokulturní vlivy.

Přestože rodina není jediným faktorem, který ovlivňuje představu o genderové roli jedince, je faktorem zcela zásadním (dalšími jsou například vzdělávací instituce, které dítě navštěvuje, nebo massmédia). Přestože jsou si dnes muži a ženy podobní, není tomu bylo v jiných historických obdobích, šjedná se především o aspekt nezávislosti, zaměstnanosti, o podobnost v sexuálním chování (iniciace vztahu), o kouření a konzumaci alkoholu, unisexuální odívání a úpravu zevnějšku (Janošová 2008, 25), přetrvávají stále mnohé stereotypy ve vnímání genderových rolí. Tyto stereotypy ovlivňují ve značné míře také rodiče v tom, jak vychovávají své děti, jaké genderové vzorce jim předkládají. Důsledkem takového jednání je například omezený rozvoj některých dovedností, které jsou považovány za femininní/maskulinní. Lehr (2001) uvádí jako příklad nedostatečný rozvoj některých manuálních dovedností u dětí v předškolním věku. Dívky jsou podle ní zvyklé na to, že nejraději stavěbnice a mechanické hračky jsou pouze chlapecké a ani se nepokoušejí s nimi manipulovat. Pokud je jim ale zajištěno dostatečné bezpečí a jsou-li povzbuzeny ve hře s takovýmto typem hraček,

neprokazují menší zručnost i radost ze hry než chlapci. Tento omezený rozvoj se později projevuje také ve vyšších stupních škol, kde dívky jen málokdy projevují ochotu zapojit se aktivně do nejrozličnějších praktických (například laboratorních) prací (Lehr, 2001).

Stereotypy se ale projevují ještě dříve než v předškolním věku. S jistým stereotypním chováním rodičů vůči dítěti se můžeme setkat ještě před jeho narozením. Například Grieshaber (profesorka Queensland University of Technology) uvádí, že uhlavní preference potomka jednoho pohlaví je stereotypní. Pokud se jedná o prvorozené dítě, může si naprosto vtipně rodič říci, aby jím byl chlapec, protože mu připisují určité vlastnosti, jako je síla, nebojácnost, statečnost, které vyvolávají větší ochranu mladších sourozenců (Grieshaber, 1998). Také Janová (2008) uvádí, že socializace týkající se rodové role začíná nejpozději v okamžiku narození dítěte (Janová, 2008, 26)

Rodová stereotypie je patrně tou nejsilnější, protože se stereotypy týkají také etnika, věku, příslušnosti k určité sociální i profesní skupině. To je zajímavé zejména tehdy, pokud přistoupíme na tvrzení Janové i na kterých dalších autorů, že muži a ženy se navzájem liší mnohem méně, než se obecně předpokládá. Ženy mají schopnosti pro výkon pracovních profesí podobné jako muži (Janová, 2008, 27). Čím to tedy je, že přestože faktické rozdíly mezi schopnostmi, dovednostmi i vlastnostmi, které mají muži a ženy, nejsou nijak zásadní, jsou genderové stereotypy stále tak silné?

Dítě předškolního věku vnímá vtipně informace v duálním systému, v protikladech. V tomto věku je pro něj například těžké představit si, že něco je vtipně jedné věci vtipně, ale vtipně jiné věci. Proto si také dítě v tomto raném věku snadno vytváří genderové stereotypní představy, pokud jim jsou v rodině i jinde předkládány. Pokud žena (verbálních i neverbálních) informací, které dítě v předškolním období vnímá, podporuje genderové stereotypní vnímání maskulinity a femininity, vytvoří se tyto představy i u dítěte (Janová, 2008).

Nejvýznamnější zprávkou je v současné době televize, u které jsou lidé trávit týden až pět hodin svého volného času (Gilbert, 1998). Podle průzkumu z roku 2010, který byl proveden v rámci projektu Není nám to jedno! tráví u televize svůj volný čas 43% lidí, u počítače pak 30% (<http://www.neninamtojedno.cz/jak-dopadl-pruzkum/>, 24. 11. 2011). Přírodním průzkum, který by se zabýval vlivem internetu na utváření genderových stereotypů, zatím neexistuje. Domnívám se, že v budoucnu bude zajímavé toto téma sledovat.

Veliký vliv má ale také filmový průmysl, módní průmysl i športovní.

Podle Janové je to dále právě literatura, která ovlivňuje rozvoj chování a postojů (dětského) žen a v oblasti genderu (Janová, 2008).

V následujících kapitolách se pokusím prozkoumat některá témata týkající se genderu v literatuře pro děti a mládež.

Historie zkoumání problému

Poátky zkoumání vztahu pohádek a genderu spadají podle Donalda Haase (Haas 2004) do poátku sedmdesátých let, kdy v roce 1970 vyšel článek *Fairy Tale Liberation* v *New York Review of Books* Alison Lurie, známé především díky své beletristické tvorbě, za kterou získala v roce 1984 Pulitzerovu cenu, ale také díky svým odborným pracím o dětské literatuře, jejíž výukou se zabývala ve Velké Británii. Hlavní myšlenkou jejího článku bylo, že folklórní pohádky mohou zapříčinit urychlit zrovnoprávnění žen, protože zobrazují silné hrdinky. (Lurie, 1970, 1) V závěru svého článku Lurie poznamenala, že klasické pohádky jsou jedním z mála typů klasické dětské literatury, kterou by radikální feministka schvalovala. (Tamtéž, 31)

Tento článek a jeho dodatek z roku 1971 vyprovokovaly k reakci Marcii R. Lieberman (tou dobou profesorku Angličtiny na University of Connecticut), která v roce 1972 publikovala článek *Some Day My Prince Will Come: Female Acculturation through the Fairy Tale*, ve kterém napadala tvrzení Lurie, že pohádky zobrazují výjimečné a silné ženské charaktery stejně jako to, že každá příběh, každá pohádka ovlivňuje celou společnost. Podle Lieberman ovlivňují masu dětí pouze takové pohádky, které zná každá, které každá četla nebo které se staly populárními díky zpracování ve studiích Walta Disneyho. Jako příklad pohádek se ženskými hrdinkami, které mají podle ní vliv na celou společnost, uvedla Popelku, Snhurku nebo Třpkovou Růžku. Podle autorky článku tyto hrdinky nahradily v podvědomí lidí staré ecké i severské bohyně (Lieberman, 1972).

Základním tématem debaty o pohádkách a feminismu se pak v sedmdesátých letech stala otázka toho, co je biologicky předurčeno a co je naučeno a jakou roli v této naučenosti hrají pohádky.

Stejně jako Liebermann i další americké feministicky orientované vědkyně poukázaly během sedmdesátých let zejména na to, jak je ženská psycho-sexuální identita spojena s lidovými pohádkami, které představují naději a sny žen mnoha generací.

Například v roce 1974 vyšel dalšílánek zabývající se touto problematikou od Andrey Dworkin, radikální feministky a aktivistky bojující za práva lesbi ek a homosexuál , *Woman Hating*, která poukázala na stereotypní zobrazování flenských postav v lidových pohádkách jako krásných a pasivních, zatímco muflské postavy jsou kladné, aktivní a hrdinské. Podobný postoj zaujala i Susan Brownmiller, americká feministka, novinárka a aktivistka za lidská práva, ve své knize *Against Our Will: Men, Women and Rape*, ve které se snažila dokázat, že pohádky jako Červená Karkulka, Popelka nebo Snhurka přispívají k tomu být oběmi zločini.

Ještě na konci sedmdesátých let vyjádřila podobný názor Mary Daly, podle které jsou pohádky nositelkami –kodlivých patriarchálních mýtů, které mají obelhávat ženy. Tyto názory publikovala i později (Daly, 1990).

Postupem času hlasy prosazující takovýto úzký pohled na vztah pohádek ke společenským hodnotám utichaly a přelstup k problematice začal být více komplexní i alespo ambivalentní.

Práce zabývající se pohádkami z hlediska genderu se později zaměřily zejména na pohádky bratří Grimmů.

Feministicky orientovaní v 60. letech ve Spojených státech poukazovali na to, jak dílo bratří Grimmů reflektovalo nebo spoluutvářelo sociokulturní hodnoty jejich doby. K tomu vyuffřivali poznatky, které ufl v sedmdesátých letech byly publikovány v Německu podle Haase levicovými pedagogy, kteří poukazovali na to, že právě pohádky bratří Grimmů byly součástí utváření represivních hodnot devatenáctého století (Haase, 2004).

Jack Zipes, který působil mnoho let jako profesor na Minnesotské univerzitě a zaměřoval se zejména na vývoj a sociální funkce pohádek, publikoval v roce 1980 esej s názvem *Who is afraid of the Brother Grimm? Socialization and Politization through Fairy Tales*, ve které porovnával pasážerůzných verzí publikovaných bratry Grimmů, aby dokázal, jak přispívají k utváření patriarchálních a buržoazních hodnot.

Pohádkami bratří Grimm se zabývala také Maria Tatar ve svých studiích o muflských a flenských hrdinech v nich (například *The hard facts of the Grimms' Fairy Tales* a *Off with their Heads! Fairy Tales and the Culture of Childhood*). Maria Tatar je profesorkou na Harvardské univerzitě, vnuče se německé literatury, folkloru a pohádkám.

Nejdelší se ale vlivem bratří Grimm na sbíraný materiál, který později Grimmové vydali, zabývala Ruth Bottigheimer, profesorka komparativní literatury a kulturních studií Státní university v New Yorku (*From Gold to Guilt: The Forces Which Reshaped Grimm's Tales*.) Bottigheimer poukázala na to, jak jejich autorské zásahy (v etnolingvistických úpravách) například oslabovaly původně silné flenské charaktery, demonizovaly flenskou sílu nebo líčily hrdinky jako bezmocné tím, že je zbavily možnosti mluvit, to vše v souladu s hodnotami doby, kdy byly pohádky vydány, tedy doby *biedermeieru*.

Bottigheimer poukazovala stejně jako někteří další badatelé na dvojí způsob zobrazování ženy u bratří Grimm. Renate Steinchen hovořila o reprezentaci a polarizaci dvou obrazů ženy. Jako jasný příklad tohoto bipolárního obrazu ženy uvedla pohádku *O Snurce*, ve které probíhá konflikt mezi egoistickou a asertivní macechou a andělskou a pasivní Snurkou.

Porovnala tyto různé verze této pohádky, aby analyzovala, jak Wilhelm Grimm zasáhl do tohoto příběhu, aby vytvořil idealizované představy o muflích, flenách nebo romantické lásce, které mohly sloužit jako model pro tená střední vrstvu (Bottigheimer, 1991).

Tyto a mnohé další výzkumy zabývající se pohádkami bratří Grimm z hlediska genderu mohly dalekosáhlé následky.

Zprvu jasně poukázaly na patriarchální hodnoty vložené do těchto příběhů, později potvrdily roli pohádek v procesu socializace, poukázáním na to, jak prezentace ženy pomohla konstruovat kulturně specifický model genderové identity.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Nyní se ve své práci pokusím prozkoumat n které motivické tendence,
které sm ůjí k apriornímu vymezení genderové role.

Folklorní pohádky a gender

Práce zabývající se genderem v lidových pohádkách (odvolávají se nejast ji na práci bratří Grimm) se v t-inou zam ují na zobrazování ženských/dív ích hrdinek.

Tyto hrdinky (nejast ji princezny, ale nejen ty) jsou v pohádkách zobrazovány jako absolutn pasivní bytosti, které nemají sv j osud ve svých rukou. Typický je obrázek princezny uv zn né ve vysoké v fi, která čeká na prince, aby ji zachránil. Výjimkou není ani spící panna, která se na své záchran také nijak nepodílí, ba dokonce o ní ani neví. Jde zkrátka jen o pasivní čekání, na jeho konci je zpravidla svatba a – astný flivot afl do smrti.

Jak hluboko je tento model vryt do podv domí ufl velmi malých tená a tená ek, dokládá p íklad, který ve své knize *Interpreting Literature with children* uvádí Shelby A. Wolf, když popisuje situaci, ve které te matka své p tileté dce i ervenou Karkulku a práv se dostaly k místu, kde mladý myslivec rozpáral vlkovi b icho, aby Karkulku osvobodil. Situace vyvolala následující rozhovor:

šDívka: Vezme si Karkulka myslivce?

Matka: Karkulka je dít . Nemyslím si, že by si mohla vzít myslivce, protože on je dosp ílý. Pro myslí–, že by se vzali?

Dívka: Protože když t zachrání, tak se vdá–õ (Wolf 2004, 170)

Je tedy vid t, že obrázek pasivní hrdinky ekající na svou záchranu, jejím cílem je získat state ného a pohledného manfla, je v na–ich myslích zako en n ufl od velmi útlého v ku.

Stereotypy ve folklorních pohádkách se ale samoz ejm netýkají jen dív ích hrdinek. Jack Zipes shrnul stereotypy, které se podle n j v pohádkách objevují, ve své práci *Don't bet on the Prince* .

1. fieny jsou chudé dívky nebo krásné princezny, které jsou odmítnuty, jen pokud jsou dostatečně pasivní, poslušné a submisivní.
2. Nevlastní matky jsou vždy zlé.
3. Nejlepší žena je žena v domácnosti.
4. Krása je u ženy nejcennější hodnotou.
5. Muži by měli být agresivní a chytří, bystří.
6. Peníze a bohatství jsou v životě to nejlepší.
7. Sociální problémy se vždy vyřeší pomocí kouzel nebo zázraků.
8. Pohádky jsou implicitně rasistické, protože často spojují krásu a dobrotu s bílou barvou a ošklivost s barvou černou. (Zipes, 1989, 6)

Wolfová dodává, že pouze heterosexuální vztahy jsou považovány za přirozené.

Podívejme se na některé z těchto stereotypů trochu blíže.

O pasivité a submisivitě hlavních hrdinek, chudých dívek nebo princezen už jsme mluvili. Možná by bylo dobré to ale zdůraznit ve spojení s bodem čtyřmi, tedy že krása je u ženy tou nejcennější hodnotou. Krása a pasivita, zdá se, jdou ruku v ruce. Pakliže je dívka / princezna krásná, je to její nejvyšší devíza potažmo zásluha a ona už nemusí nic dělat. Nemusí tedy vyvíjet žádnou aktivitu a jen čeká na svého zachránce. Pokud se nakonec ukáže jako dobrá manželka, tzn. porodí svému zachránci potomka a zvládá i ostatní své povinnosti (obstarávat domácnost, dohlížet na chod domu), je to jen jakýsi bonus. To souvisí samozřejmě s postavením žen v euroamerické společnosti, kdy až do devatenáctého století schopnost rodit a zachovávat tak rod byla neodmyslitelně spjata se společenským statutem žen.

Jak je to s rolí nevlastní matky?

V anglické literatuře se používá výraz *stepmother*, nevlastní matka. Oproti tomu v českých pohádkách o nevlastní matce vždy mluvíme jako o maceše, což je výraz, který máme jen těžko považovat za neutrální.

Macechy se vždy vyznaují flárlivostí, nemohou snést mladou dospívající nevlastní dceru, která je p ipomínkou toho, co sama macecha ufl pomalu ztrácí.

Podobný vztah k hlavní hrdince mají i nevlastní sestry, které jsou zákonit o-kliv j-í, nefl ona.

V odborné literatu e se v t-ínou role macechy zd raz uje ve spojení s nevlastní dcerou, tedy op t s hrdinkou flenského pohlaví, kdy jde o jakési zd razn ní protiklad mládí x stá í, dobrota x záke nost, krása x o-klivost, skromnost x chamtivost a podobn . Existují ale také pohádky, ve kterých macecha zastává ve-keré negativní vlastnosti, protiklad mladé nevlastní dcery ale chybí. Tak je tomu nap íklad v pohádce Bofeny N mcové *O labuti*, kde odvodlý král nemá sli nou a dobrou dceru, ale syna, v í kterému macecha poci uje ve-keré negativní emoce. N které aspekty, zejména protiklady ve vzhledu obou hrdin , jsou tu samoz ejm oslabeny, d raz je kladen spí-e na touhu po bohatství a vlád . šV jedné zemi panoval král, který m l velmi sli ného a dobrého syna, jejfl nade v-ecko miloval=tím více ale nenávid la ho královna, jeho macecha. Ona sice nem la fládných vlastních d tí, pro které by mu snad p ednost závid la=ona jej toliko proto nenávid la, fl sama panovat cht la, v emfl jí on jedinou byl p ekáflkouí ō (N mcová, 1966, 38)

O tom, jakým stereotyp m podléhají flenské hrdinky v pohádkách, se ve feministické a literárn v dné literatu e pí-e ufl dlouho. Jak je to ale s muflskými vzory? Jakým stereotyp m podléhají ty?

V pohádkách, které jsou populární dodnes, vystupují muflí v roli neohroflných zachránc , kte í bojují proti zlu v podob drak , zlých arod j í r zných p í-er. Podle Shelby Wolf ale v t-ína pohádek brat í Grimm takovou formu zla v bec nep edstavovala. šV pohádkách, které se nestaly tak populárními, jsou opravdovými agresory otcové a manflelé, kte í utla ují dcery a manflelky alarmujícím zp sobem. Typickým p íkladem je Modrovous,

cof ale není pohádka, se kterou by se b fín pracovalo na základní –kole nebo kterou by etli rodi e d tem p ed spaním.õ (Wolf, 2004, s. 174)

Obrázky agrese mufl proti flenám zkrátka pomalu z tradice mizí. Hlavním úkolem muflských pohádkových hrdin tedy z stává aktivita, state nost, neohrofenost a bystrý duch. Nez ídka je spojena s t mito vlastnostmi také fyzická atraktivita hrdin .

Co se týká posledního bodu, tedy fle pouze heterosexuální vztahy jsou považovány za normální, jsou podle Wolfové záv ry pohádek, kterými jsou zpravidla svatby zachrán né se zachráncem, utvrzením ve stereotypu, fle šdlouhotrvající vztah je výhradn záleflitostí mezi muflí a flenami.õ (Wolf, 2004, 177) S tímto tvrzením nelze nefl souhlasit, domnívám se ale, fle vinit folklorní pohádky z podpory netolerantních postoj v í sexuálním men–inám je pon kud zkreslující, nesmíme zapomínat na to, fle tyto pohádky nevznikaly ve dvacátém i jedenadvacátém století pro sou asného tená e.

D ti vnímají tyto stereotypy jifl od útlého d tství a zdá se, fle také štyto stereotypy zcela akceptujíõ (tamtéfl, 190). Shelby A. Wolf ukazuje, jaké stereotypy jsou schopny pojmenovat jifl d ti mlad–ího –kolního v ku:

Co obvykle d lají dívky

- dívky d lají to, co se jim ekne, fle mají d lat
- dívky jsou vřdy v nebezpe í a v problémech
- víly mají kouzla
- kletby jsou obvykle pouflity na dívky
- dívky jsou obvykle osam lé a znud né, proto mluví s malými

zví aty

- polibky a láska vy e–í v–echny jejich problémy

Co obvykle d lají chlapei

- kluci jsou state ní

- kluci vřlady zachrání dıvku
- kluci zıskávají kouzla
- princ je ob a s zví e (řlába nebo n jaká p í-era)
- kluci vřladycky vládnou a v-echo n ídí, protoře jsou manřelé

Existují ov- em uřli i pohádky, které se snařlí d tem (i jejich rodi m, vychovatel m, u itel m) ukázat, ře neřijeme ve sv t , kde existují pouze takto stereotypní vztahy.

Tak je tomu nap íklad v pohádce *King & King* autor Lindy de Haan a Sterna Nijlanda, ve které je princ nucen vybírat si z velkého mnořství princezen tu, kterou by si cht l vzít a panovat s ní, ale ařl kdyřl spat í bratra jedné z nich, jeho srdce za ne bít rychleji a zamiluje se a v-ichni řřijí – astn ařl do smrtiõ. (Wolf, 2004, 177)

Dá se řici, ře Zipes i Wolfová poukazují na skute nosti, které nejsou v oblasti zkoumání folklorních pohádek ni řím novým, jsou ale nahlřřeny z nového úřhlu pohledu.

Uřl Vladimřr Propp ve své studii *Morfologie pohádky* hovo ří o funkcích jednajících osob. Jednou z t chto osob je nap íklad –k dce, který se snařlí vyzvídat a posléze zıskává informace o své ob ti. Jako typický p íklad takového –k dce uvádí Propp postavu macechy. (Propp, 1999) Je-t více schematicky nahlřří na pohádkové postavy a pohádky v bec jungovská archetypová psychologie. řPohádky, podobn jako kolektivní mřty nebo individuální sny, jsou v jungovském pojetí poselstvím a vyjád ením vnit řního, opravdového bytostného jádra (Selbst) lov ka. řadu podobných základních pohádkových motiv nacházíme na celém sv t ó jde o jakési kolektivní sny, které zachycují typické situace v domého i nev domého řivota.õ (von Franz, 2008, 8) Podle Marie-Louise von Franz jsou řhrdinové ó na rozdřl od pov řtí ó abstrakce, tj. v na- em jazyce archetypyõ (tamtéřl, 12) a dále řpohádky

zobrazují archetypy v jejich nejjednodušší, nejčistší a nejprimitivnější podobě.
(Tamtéž, 15)

Domnívám se tedy, že není možné kritiku folklorních pohádek, kterou předkládají badatelé v oblasti genderu, chápat tak, že se jedná o něco špatného, což bychom se mohli za každou cenu snažit eliminovat a přetvářet, protože to dále nedává dobré vzory. Není podle mě možné vykládat pohádky jako texty brojící proti nevlastním rodičům nebo homosexuální menšině. Zdá se mi ale, že nám tyto názory mohou pomoci podívat se na folklorní pohádky z jiného úhlu pohledu, v kontextu proměnlivé společnosti. Pokud by například učitelé uměli pracovat s takovýmto dvojitým pohledem na folklorní pohádky, mohlo by to podle mého názoru obohatit jejich dovednosti a tím i literární výchovu ve školách. Domnívám se, že je to také v souladu s názory výše citovaných autorů, kteří se neobávají radikální feministické školy. Shelby A. Wolf se na Coloradské univerzitě zaměřuje zejména na výzkum rozvoje jejich dovedností a na výuku literatury v obecné, generová problematika je tedy jen jednou z mnoha složek této oblasti, které se věnuje.

Považuji za zajímavé mít takovou možnost vyběru, i když se pravděpodobně nikdy nestane, že bychom dovedli přestat číst klasické pohádky jen proto, abychom je nevychovávali k pasivitě a povrchnosti, ale je dobré mít možnost občas ze stereotypu vystoupit a zkusit jiný úhel pohledu. Vzhledem k tomu, že ale nejsou takovéto nestereotypní pohádky u nás vydávány (ani předkládané ani převodní), nebudou mít děti tuhle možnost je to zřejmě poměrně dlouho.

Jak uvádí Zipes (2001), píše se stále nové knihy pro děti a mládež, které genderové stereotypy podporují a mají při tom velmi blízko právě k folklorním pohádkám.

Jako příklad používá sérii knih J. K. Rowling o čarodějnickém světě Harry Potterovi. Šod zaátku první potterovské knihy jsou to chlapani a muflí,

arod jové a kouzelníci, kteří upoutávají naši pozornost, protože ve všech scénách dominují a podmiňují akci. Dívky, i když nejsou popisovány hloupě nebo nepravdopodobně, jsou jen pomocnice a nástroje. Fládná dívka není stejně ná jako Harry, fládná žena není tolik zkušená a moudrá jako profesor Brumbál. Vlastně je soubor flenských charakterů tak limitován, že není fládná dívka ani žena na straně Zla (Zipes 2001, 179).

Víme, že poslední tvrzení není tak docela pravdivé, protože v jedné z knih série vstupuje do děje kouzelnice Bellatrix, jejíž úloha na straně Zla je posílena tím, že je to právě ona, kdo zabije Harryho kmotra Síruse Blacka. Dalo by se také říci, že velmi silnou hrdinkou je Harryho matka, která se pro něj obtovala, ta ale sama přimo v příběhu nevystupuje.

Pro všechny ostatní flenské hrdinky ale Zipesova tvrzení platí. V trojici hlavních hrdinů je Hermiona, která je popisována poměrně stereotypně o jejím hlavním rysem je chytrost, píle a žádné plnění –kolních povinností. Z dospělých hrdinů jsou dleflité v zásadě jen pozitivní mužské vzory (Brumbál, Harryho kmotr Sírius Blacký), velmi silný flenský vzor chybí.

Je zajímavé, že přestože je svět Bradavic tak maskulinní, našly tyto knihy ve své době stejně velké úspěchy u chlapců i dívek. Možná je to tím, že Rowlingová neklade velký důraz pouze na šakní scény, ale že také velmi fliv popisuje například –kolní prostředí, které (zejména v prvních dílech) působí idylicky. A přestože nejde ani zdaleka o dívčí román, vztahy a láska jsou také jedním ze silných témat knihy.

Feministické pohádky

Proti klasickým pohádkám se feministicky orientované autorky a auto i nevymezovali pouze v teoretické rovině, ale také tvorbou nového modelu pohádek, který porušoval stereotypy pohádek folklorních.

Ve své tvorbě se tyto auto i snažili vymanit z maskulinního diskurzu, poukazovali na to, že pohádky jsou tvořeny tak, aby podporovaly mužskou nadvládu ve společnosti.

Přestože feministickou tvorbu můžeme nalézt všude ve světě, největšího rozsahu dosáhla ve Velké Británii a USA, což je podle Jacka Zipesa dáno tím, že v těchto dvou zemích bylo nejvýraznější ženské hnutí, které spadalo do konce devadesátých a začátku sedmdesátých let. (Zipes 1986, 21)

Tyto auto i poukazovali na poznatky psychologů a sociologů, podle kterých pohádky výrazně ovlivňují to, jak děti vnímají svět i svou roli v něm, a vytýkali folklorním pohádkám, že jejich prezentace světa je čistě maskulinní. Zipes (1986, 22) se domnívá, že vzrostající snaha těchto autorů nabídnout dětským dětem nové pohádky, byla důsledkem dělejších změn, které se udály v celé západní společnosti a také ve výchově a vzdělávání dětí. V tomto období také vzrostl počet autorů žen. Někteří z nich se považovali přímo za feministy, jiní pouze chtěli vyjádřit svou nespokojenost s pohlavně sexistickým a nerovnoprávným prostředím v anglické i americké společnosti.

Podle Zipesa je ale možné pokusy o feministickou literaturu nalézt už na konci devatenáctého století. Jako příklad uvádí některé autorky (které hrály důležitou roli v anglickém hnutí sufražetek) pohádek se silnými hrdinkami, například Mary De Morgan, Mrs Molesworth nebo Evelyn Scharp.

Později ve dvacátém století se začaly objevovat například pohádky inspirované folklorními pohádkami, které se ale snažily bořit stereotypy prezentované těmito pohádkami. Pohádkou O červené Karkulce tak byla inspirována třeba Catherine Storr, která napsala *Clever Polly and the Stupid Wolf* (1955). Jde o sbírku příběhů, ve kterých se opakuje v podstatě stále stejná

zápletka v různých obměnách, totiž je chytrá a sebevdomá dívka p elstí naivního vlka. (Zipes 1986, 13) Příběhy se odehrávají v bílém světě, Polly je sedmi nebo osmiletá dívka, kterou se snaží p elstít vlk, který se drží pohádky O červené Karkulce jako návodu. Chytrá Polly ho ale vždy p elstí. (Beckett 2002, 119)

Dalšími klasickými pohádkami, které byly adaptovány mnoha feministickými autory jsou Popelka nebo Snhurka. V roce 1972 vyšla poprvé například pohádka s prostým názvem *Snow White* (Merseyside Fairy Story Collective 1986), ve které jsou z klasické pohádky o Snhurce vyufity hlavní postavy o Snhurka, sedm trpaslíků a zlá královna s kouzelným zrcadlem, příběh je však úplně jiný. Zlá královna tyranizuje celou říši, všichni poddaní musejí platit vysoké daně a flíjí v bídě a chudobě, některé z nich, například dívka jménem Snhurka a její přátelé trpaslíci, pracují tře v dolech, kde těží zlato a drahé kamení. Jednoho dne je Snhurka povolána ke královně na zámek, je nucena tam zůstat a vyrábět královně krásné šperky. Tedykrát si dá královna Snhurku p edvolat s tím, že za její dobrou práci ji odmění, čím si jen bude přát. Snhurka se ale vždy snaží hájit zájmy všech poddaných, přejde si pro ně lepší a svobodnější flivot, a tak ji nakonec královna nechá zavést v temné věži. Z té se nakonec Snhurce podaří uprchnout a na konci příběhu se tato dívka postaví do čela vzpoury proti kruté královně.

V této pohádce můžeme najít dvojí narušení stereotypů z folklorních pohádek. Jednak je to absence mužského hrdiny, prince, který by údajně bojoval, bez kterého by se krásná dívka sama nezachránila, jednak ukazuje hlavní ženskou hrdinku jako velmi aktivní a podnikavou. Snhurka v této pohádce nečeká pasivně na svého zachránce, kterému by se později odměnila tím, že se stane jeho ženou, ale sama se stará o blaho svých přátel, díky její aktivitě a odhodlanosti je zlo nakonec poraženo.

Mezi autory, kteří své feministické pohádky tvořili ve druhé polovině dvacátého století, patří například Jay Williams (*Petronela*), Angela Carter (*The Donkey Prince*), Jane Yolen (*The Moon Ribbon*) nebo Anne Sexton (*Briar Rose*).

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Všechny tyto pohádky publikoval Jack Zipes ve své práci *Don't bet on the prince* (1986), jejich společným rysem je snaha narušit klasické schéma pohádky a šlůvčí hlasem, který byl obvykle umlácen (Zipes 1986, 11), to znamená hlasem žen. Z pasivity se zde hrdinky ujímají aktivní role.

Ideál krásy v dětské literatuře

V následující kapitole se pokusím shrnout vlivy, které působí na děti při vnímání a utváření ideálu krásy, a dále to, jakou roli v tomto procesu hraje literatura pro děti a mládež.

Vnímání a utváření ideálu krásy v dětské literatuře

Nedávno jsem byla v jednom pražském plaveckém bazénu, kde zrovna probíhal plavecký výcvik u jaké základní školy. Když jsem odcházela, slyšela jsem z vedlejší kabinky, kde se převlékaly dívky asi desetileté, jak se jedna druhé ptá: „To jsou tvoje kalhoty?“ „Jo, ano, jak velký, ne? To máš fakt tak velké zadek?“ „Ale ne, to jsou kalhoty pro starší, odpověď la druhá zjevně v rozpacích. Nedalo mi to a popřála jsem, abych si dívky mohla prohlédnout. Ani jedna z nich nebyla obeztní, obě se mi zdály naprosto v pořádku. Ptala jsem se, co je to za svět, kde si děti spolu povídají o tom, kdo z nich má větší zadek! Napadlo by mi něco takového na dětské? Ony by se pravděpodobně svým zjevem také zabývaly, i když ten se zase měnil jinými kritérii. Je ale otázka, zda byl na krásu před několika desítkami let kladen takový tlak a tlak, jako je tomu dnes.

Telesná krása podobně jako mládí se v posledních desetiletích stala podstatným cílem lidského snažení v západní kultuře. Podle Susan Bordo, feministické filosofky zaměřující se především na body studies, se s představou toho, jak bychom měli vypadat, setkáváme dnes a denně, když čteme noviny a časopisy, prohlížíme internet, sledujeme různé televizní pořady, když jedeme metrem i autobusem, čekáme na vlak nebo nejlépe na semaforu padne zelená. Neustále nám jsou vnucovány pilulky na hubnutí, zázračné krémky a make-upy, které prostě musíme mít. (Bordo 2003, 13)

Ideálem krásy v současné kultuře (i literatuře) se zabývá také Kerry Mallan, profesorka cultural and language studies in education z Queensland University of Technology.

ŠV západním světě není krása jen něco, čím se lze kochat nebo co lze obdivovat. Mnohem spíše je to něco, co bychom se mohli snažit získat, protože nám to přinese mnoho výhod, jako přátelství, popularitu, úspěch nebo zdraví. Tohle všechno můžeme získat, pokud se svíme do správných kosmetických salónů, staneme se členy toho správného fitness centra, podstoupíme ty pravé kosmetické procedury nebo se dokonce svíme do rukou plastických chirurgů. Poselství všechno tohle tlak je jasné – dobře vypadající lidé jsou úspěšnější, oblíbenější a mnohem více političtí, neft tlustí a oklíví lidé. Slova jako štlustý a šoklívý mají vždy negativní podtext. (Mallan 2009, 67)

Pod podobným tlakem jsou děti již od raného dětství. I ony jsou neustále konfrontovány s ideálem krásy – prostřednictvím filmů, literatury, časopisů, počítačových her a internetu i díky mnoha populárním hřáčkám jako jsou například panenky Barbie a současné dobř panenky Bratz. ŠReklamním sloganem tohle sexy panenek je špassion for fashion (váše pro módu), mají enormní množství vlasů, napulené rty, nalíčené obličeje a elegantní šaty. Panenky Bratz se také vyznačují dospělými zájmy a zálibami. Mají rády romantické komedie a také štedomskou stravu. Tohle všechno je poněkud překvapivé, uvěříme-li, že tyto panenky jsou určeny především dívkám od čtyř do osmi let. (Mallan 2009, 68)

Dětí psychologové, pediatri a specialisté na vřívě poukazují na rostoucí výskyt poruch příjmu potravy jako je anorexie nebo bulimie (a to nejen u dívek). Řzné zdroje uvádějí výskyt tohle nemocí u jednoho až pět procent dospívajících dívek.

Šředaktorka britského Vogue A. Shulman byla dotázána, zda módní přmysl cítí nějakou odpovědnost za to, že dívkám a dospívajícím představuje ideály, kterých se pak snaží marně dosáhnout. ŠNení mnoho lidí, kteří by za mnou přšli a řekli, že se kvůli mému časopisu rozhodli stát anorektiky,

odpovědi. Je možné, že Shulman opravdu ví, že to funguje tímto způsobem? Ptá se ve své knize Susan Bordo. (Bordo 2003, 14)

Sou různé výzkumy poruch příjmu potravy jasně hovoří o tom, že se jedná o poruchy podmíněné multifaktoriálně, existuje mnoho různých faktorů, které tyto nemoci spouštějí i udržují. Patří sem například charakteristika rodin těchto pacientů, které jsou nadměrně ochranné, rigidní, bez dostatečné schopnosti řešit konflikty a vyjadřovat emoce a jsou to rodiny s narušením rodinné rovnováhy, významné jsou také specifické vývojové úkoly adolescentního věku (upevnění vlastní identity a ženské role, separační-individualizační procesy, akceptace sexuality) nebo osobnostní charakteristiky těchto pacientů (důraz na sebekontrolu a ovládnutí, pocit vysoké odpovědnosti vůči jiným lidem, chudší vyjadřování emocí). (Čižan, Krejčová 1995)

Přesto nelze opomenout právní tlak současně společnosti a kultury na ideál krásy. Ukazuje se, že jídelní poruchy se nejčastěji objevují v zemích západního světa, s hodnotovou orientací výrazně zaměřenou na osobní individualitu, úspěch, výkon, prestiž a sebeovládání. Těhlost je spojována s mládím, zdravím, úspěšností, aktivitou a nezávislostí. Riziko onemocnění jídelní patologií se zvětšuje spolu s přislušeností ke střední nebo vyšší třídě, se životem v rodině zaměřené na výkon a s přislušeností ke společnosti, v níž je role žen konfliktní, mění se a je vnímána těhlost oproti obezitě. (Čižan, Krejčová 1995, 173)

Ideál krásy je zkrátka v dnešním západním světě velmi důležitý a skrze nejrozšířenější média působí i na děti nízkého věku. Podle většiny autorů zabývajících se ideálem krásy v západní kultuře je fyzická atraktivita mnohem důležitější pro ženy, ženy mají daleko častěji než muži problematický vztah ke svému tělu a s tím spojené problémy jako jsou poruchy příjmu potravy, jsou to také ženy, kdo investuje v poslední době do svého vzhledu nemalé finanční částky. To ovšem neznamená, že by s ideálem krásy nebyli konfrontováni také muži, potažmo chlapi. Totéž konstatuje ve své práci i Kerry Mallan, podle

kteří i ideál muflského t la podléhá ur itým estetickým pravidl m, flenské t lo v-ak ast ji podléhá cenzu e a kontrole. (Mallan 2009)

fienský i muflský ideál krásy se vyvíjí a m ní nejen v reálném sv t , ale také v literatu e. Navíc není jednoduché (nebo mofné) postihnout jeden jediný vzor, který by v ur itém historickém období platil, ve v t-in historických období existuje hned n kolik typ , které se v literatu e opakují. Podle Kerry Mallen m fleme ur it t i základní muflské typy, které se neustále opakují a m fleme je nalézt i v literatu e sou asné. Jsou to vzne-ený sta e-ina, silný vále ník a jemný mladík. Stejná schémata se objevují i v sou asné kultu e - knihách, asopisech i filmech. (Mallan, 2002)

Jedním ze zásadních témat, kterými se zabývají sou asné práce týkající se genderu v d tské literatu e, je zobrazování t lesnosti a ideálu krásy. Tyto práce mluví jak o knihách, které podléhají sou asným trend m, tak o t ch, které se je naopak snaží bo it a n kdy afl moralisticky varují d ti a mládefl p ed nezdravou touhou být šsexyõ a šinõ.

Ideál krásy ve folklorních pohádkách

Podle Lori Baker ó Sperry a Liz Grauerholz, které se ve své studii *The Pervasiveness and persistence of the feminine beauty ideal in children's fairy tales (Pronikavost a stálost ideálu flenské krásy v pohádkách)* zam ily na ideál krásy v pohádkách brat í Grimm , šjsou pohádky zd raz ující asto flenskou pasivitu a fyzickou krásu genderovými scéná i, které slouffí k legitimizaci a podpo e dominantního genderového systému.õ (Baker-Sperry, Grauerholz 2008, 181)

fienská krása je jedním z hlavních poselství v-ech pohádek, je to asto kladná hodnota sama o sob , je to n co, o by m la usilovat kafldá dívka a flena. Pohádky osmnáctého a devatenáctého století m ly ukázat dívkám, jak

být úctyhodnými a atraktivními manželkami pro své manžele, mladé dívky i chlapce naučit správným vzorcům chování. (Tamtéž, 182)

Tato škultivace kulturou dříve existovala u lidí. U lidí ve středověku byla kultura lidí zjemňovat, působit v nich kladné vlastnosti a postoje.

Také ideál finské krásy se objevuje například ve francouzské rytínské kultuře, kde byla vřelá adorována nedostupná dáma právě pro svůj krásný vzhled.

V naprosté většině folklorních pohádek (asi 94 procent) je podle autorské studie nějaká zmínka o vzezření některých postav. Týká se to jak krásy/oklivosti, tak například oblečení. Vzhled bývá v pohádkách zastupován u finských postav nejlépe u postav mušských, dle jejich role pak hraje u postav mladých žen a dívek nejlépe u finských postav starších. (Tamtéž)

Kráska je v pohádkách úzce spjata s tím, kterými dalšími tématy o kráska je nejen zastupována, ale i spojena s dobrem (kladná postava bývá krásná), zatímco postavy s negativními vlastnostmi bývají zastupovány oklivé. Krásné postavy jsou nejen milé a dobré, ale často také pilné, pracovitě a skromné, oklivé postavy jsou pak zlé, líné a chamtivé. (Tamtéž, 184) Příkladem může být pohádka O Popelce (alespoň v některých verzích), kde krásnou postavou se vyznačují kladnými vlastnostmi je Popelka, zápornou postavou je oklivá nevlastní sestra (sestry).

Jak uvádí Kerry Mallan, v pohádkách vystupuje mnoho oklivých postav, jako jsou obři, arodnice, jeřábky a různé písky. Fyzická oklivost je tu spojována se špatnou povahou, ubohostí nebo smutností.

finská kráska bývá v pohádkách často předmětem žárlivosti a soutěžení mezi ženami. Tak je tomu například v pohádce O Snurce, kde nevlastní matka nemůže snést, aby jakákoliv žena (dívka) byla krásnější než ona sama. Švédská královna byla velice krásná, ale taky velmi pyšná. (Grimm, 2007, 8) Švédská akce, ke které se nakonec macecha rozhodne, má symbolicky

připomínat tená m, kam ať jsou n které ženy schopné zajít proto, aby si udržely nebo získaly krásu. (Mallan, 2009, 184) Královna je sice krásná, ale není nejkrásnější. Má královno, uť nejsi nejkrásnější v celém království. Podívej se na Snhurku, ta je mnohem krásnější než ty. (Grimm, 2007, 10)

Pohádkou O Snhurce se ve své práci *Postmodern fairy tales, gender and narrative strategies* zabývá také Christina Backlighea, která také porovnala různé verze této pohádky. Podle ní mají všechny jedno společné. Zobrazují na jedné straně neobyčejně krásnou nevinnou dívku, na straně druhé starší flárlivou a krutou ženu, kvůli které nevinná hrdinka trpí. A uť se hrdinka jmenuje jakkoliv (Bianca, Blanca Rosa, Snow Bella, Snow White) a uť jsou jednotlivé detaily příběhu jakékoliv, podle Backlighei mají všechny společné základní téma a tím je podle ní právě flárlivost. (Backlighea 1997)

Také další feministické vědkyně hovoří ve své práci o těchto protipólech jako o šfenách-and lýchů a šfenách-monstrechů.

Přestože bývá zmiňována krása a pohlednost i u mužských postav, nebývá takto úzce spjata s charakterem postavy.

Bakerová Sperry a Grauerholz se ve své studii zajímaly také o to, které pohádky byly (jsou) nejčastěji znovu vydávány či jinak zpracovávány a zda je právě v těchto pohádkách krása důležitá. (Bakerová Sperry, Grauerholz 2008)

Pohádkami, které jsou nejčastěji reprodukovány, jsou: Popelka, Snhurka, Trpková Rženka, červená Karkulka. Podle Bakerové Sperry a Grauerholz je právě v těchto pohádkách mnohonásobně častěji zmiňován a zdůrazněn fyzický vzhled postav, než v pohádkách, které tak často reprodukovány nejsou. (Tamtéž)

I u nás jsou (také patrně díky nejrecentnějším filmovým adaptacím) výše zmíněné pohádky velmi populární. V české tvorbě ale najdeme i mnoho dalších pohádek, kde krása a kladné vlastnosti jsou úzce spojovány. Je tomu

tak například v nich kterých pohádkách Bořeny Němcové (například *O bílém hadu*, *O labutích*).

Od prvního publikování bratry Grimmy se mnoho pohádek došlo nových vydání i zfilmování, nejčastěji jsou to pak právě pohádky, ve kterých je téma krásy zásadní (Sněhurka, Popelka).

Je možné, že dříve, který je v pohádkách kladen na ideál ženské krásy, funguje jako určitá normativní kontrola pro ženy. Být krásná se vyplácí, protože to přináší mnoho výhod a znamená to také určité kladné hodnoty. Přesto by pohádky neměly být vnímány jako nemenné genderové scénáře, existuje možnost tyto scénáře obměňovat. Příkladem může být film *Shrek*, kde si hlavní hrdinka raději ponechá svou zlobivou podobu, aby získala to, co je pro ni v tu chvíli nejdůležitější – lásku. Přesto není pravděpodobné, že by se takováto nová schémata stala v pohádkách dominantními. (Baker-Sperry, Grauerholz 2008, 187)

Reprezentace femininity a maskulinity v literatu e pro d ti

V této kapitole se pokusím pojmenovat n které stereotypy a problémy související s maskulinitou a femininitou tak, jak jsou prezentovány v obrázkových knihách.

Obrázkové knihy

Obrázkové knihy (tzv. bilderbuchy) v sob nesou nejen doslovné informace v podob psaného textu a ilustrací, ale také mnoho skrytých význam , interpretací a asociací. Tyto konotace bývají naopak v p evaze.

Podle Ingeborg Mjør z norské univerzity v Bergenu obrázkové knihy komunikují skrze více semiotických systém . Jednak je to jazyk (slova) a jednak jsou to obrazy. tená vnímá oba tyto systémy sou asn , propojuje slova s tím, co vidí. Slova a ilustrace tedy dohromady tvo í jeden text, který vnímáme spojit , podobn jako obrazovou a zvukovou stopu filmu.

Podle Mjør se dále obrázkové kníflky vyzna ují tím, že mají alespo jednu ilustraci na každé dvoustran , ilustrace se nikdy nevyskytují zcela samostatn , ale jsou vřdy kombinovány s textem. Tyto knihy bývají nej ast ji epické, ale mohou samoz ejm prezentovat i poezii.

Velmi d leflité jsou také *paratexty* obrázkových knih.

Jsou to: formát, obálka knihy, titul a titulní stránka stejn jako strana poslední, ale také p íde-tí - tedy ty dvojstrany, které jsou zevnit nalepené na obálku (ne každá obrázková kníflka má nutn v-echny tyto paratexty).

P í tení obrázkových knih proflívá tená šdrama otá ení stránkyō, kdy asto levá stránka bývá tzv. strana domácí, zatímco dal-í strana p ín-í n jakou novou informaci í zvrát, a tená je tak zv davý na dal-í d j (podobn jako p í sledování seriálu na konci každé z epizod).

I tato nezanedbatelná sou ást d tské kultury podléhá ur ítým pravidl m, která vycházejí z p edpokladu toho, pro koho jsou ur eny. Auto i této literatury mají svého adresáta neustále na mysli, a proto se v t-inou brání

tomu, aby –li proti konvencím, aby je n jakým zp sobem bo ili ó a ufl formou i obsahem. P esto se ale i obrázkové knihy vyvíjí a m ní, i kdyfl m fleme íci, fle jde o podv domý proces. A tak i co se týká zobrazování muflnosti i ideálu muflského vzez ení stejn jako flenského ideálu krásy hrají obrázkové knihy d leflitou roli a mohou otevírat nové pohledy na toto téma. (Stephens 2002, 16)

Femininita v obrázkových knihách

P íkladem takové knihy, která se snaflí poukázat na n které stereotypy obvyklé v souvislosti s flenským ideálem krásy je nap íklad *Willy's Mum* od Scotta Tullocha, kde pozorujeme Willyho maminku prost ednictvím videokamery Willyho tatínka. tená vidí tuto flenu p i vykonávání r zných inností a v r zném rozpoložení (p i odpo inku, kdyfl je unavená nebo kdyfl spí). P i zobrazování Willyho maminky je p i tom poukazováno na její fyzické nedostatky s odkazem na šideální stavō, tedy ideál flenské krásy jak je obecn p íjímán. To se ale d je z pohledu dosp lého mufla, který v–e podává s ironií a sarkasmem. (Mallan, 2009, 65)

Dal–í kníflky, které se dotýkají tématu flenského vzez ení, spojují ale v t–inou toto téma i s dal–ími genderovými stereotypy.

Jako p íklad m fleme uvést knihu norských autor Grø Dahleho a Sveina Nyhuse *Snill*, cofl je obrázková ver–ovaná kniha, jejífl titulní hrdinka, malá dívka, trpí tím, jaká o ekávání jsou na ni ze strany dosp lých kladena. Jedno z nich je práv o ekávání toho, fle bude neustále vypadat p kn , bude íst a roztomile oble ena, p kn u esána atp.

Teprve ve chvíli, kdy se jí poda í uniknout z škleceō v–ech t chto o ekávání, stane se ze Snill kone n – astné a veselé dít .

Podobné téma m fleme najít v knize *Ema Naopak* autorky Gunilly Woldové, kde vfldy na levé stránce vidíme, co Ema d lá tak, jak se to od ní

o ekává, na pravé stránce je pak zobrazeno to, jak Ema toto o ekávání nesplní. Tak je tomu i v případě toho, jak má Ema vypadat, jak má být správně upravena. Škdyf si Ema jede kartáčkem vlasy, má je krásně uhlazené. Em Naopak se zase strašně líbí, kdyf je špatně. (Wold, 1986, 7 - 8), ale i v popisování určitého chování, které se od Emy o ekává. ŠEma pije kakao z hrnku. Jenomf n kdy, kdyf dává vechno naopak, chce kakao nabírat lžičí z talíře. (Wold 1986, 9 - 10)

Nkte i auto i podtrhují jiné genderové stereotypy, které jsou podporovány obrázkovými knihami pro děti pedkolního věku.

Auto i Kortenhaus a Demarest publikovali v roce 1993 výsledky svého výzkumu, ve kterém statisticky vyhodnocovali zhruba dvě desítky obrázkových knih druhé poloviny dvacátého století z hlediska toho, jak často je v nich hlavní postavou postava mužského pohlaví a naopak, které pohlaví je v knihách představováno jako aktivní, a které podléhá v těmto stereotypům. (Kortenhaus, Demarest 1993)

I podle dalších autorů přetrvávají genderové stereotypy v dětské literatuře konce dvacátého století. Mužští hrdinové vřdy převažují nad ženskými, bez ohledu na to, zda jsou postavy lidé, zvířata, stroje nebo různé fantastické charaktery.

Kortenhaus a Demarest popsali zobrazování ženských hrdinek v obrázkových knihách takto: ŠP estofe je povzbuzující věimnout si, žef pomocná role žen v dětské literatuře se mezi tředesátými a osmdesátými lety dvacátého století zdvojnásobila, zdá se tento pokrok stále bezvýznamný v kontextu celkové mužské aktivity. V posledních dvou dekádách byli chlapi stále ukazováni zaměněni aktivní venkovní hrou tkrát, ast ji neř dívky a problémy vyřešili přkrát až osmkrát, ast ji. Zdálo by se, že dívky jsou neustále zaneprázdněny vytvářením problémů, které pak vyřadují mužské řešení. Tyto charakterizace poskytují dříve silnou zprávu o tom, komu náležejí aktivní a pasivní role. Rostoucí reprezentace žen v titulech knih, hlavních

postavách a ilustracích by mohla poukazovat na to, že auto i osmdesátých let jsou si více v domnění se ženské role ve společnosti, přesto zřejmě, jakým jsou ženy v těchto knihách prezentovány, je stále sexistický. (Kortenhaus, Demarest, 1993, 230)

Podobný názor vyjadřuje také Mem Fox ve své práci *Men who sleep, boys who dance: The gender agenda between the lines in children's literature*. Šťastky mohou dlat cokoliv, alespoň nám to říkají. Čím to tedy je, že v dětské literatuře jsou stále portrétovány – ať ji jako předem ty akce, neř aby byly samy aktivní? – ať ji jako pečovatelky neř dobrodružky? – ať ji jako líbeznost a svatlo neř hromy a blesky? Spí-e jako váhavé, opatrné v dlaní jakýchkoliv rozhodnutí neř divoké, impulsivní, podstupující riskantní rozhodnutí? Mohou snad pohádky za to, že se ženy v dosplosti často vzdávají jakéhokoliv dobrodružství, vzrušení, které je mužům tak snadno přístupné? (Fox 1993, 84)

Reprezentace maskulinity v literatuře pro děti

Ještě donedávna se práce v oblasti genderu a genderových stereotypů týkaly výhradně toho, jak jsou v literatuře pro děti a mládež zobrazovány dívky a ženské hrdinky a jakým stereotypům podléhají. Zdálo se, že v oblasti zobrazování mužských hrdinů není co objevovat, protože tradičně převládalo přesvědčení, že jen dívky jsou oběmi stereotypy.

Podle Perryho Nodelmana je v severoamerické kultuře (a tedy podobně tomu bude i v kultuře západoevropské) femininita chápána více jako přijatá role, která je definovaná z velké části pomocí vnějších znaků, které na sebe jedinec bere a které potlačují individualitu. (Nodelman, 2002)

To ale také znamená, že z této role můžeme kdykoliv vystoupit, pokud se jí cítíme svázáni, můžeme se zkrátka na kterých atributů zbavit a přijmout jiné.

Naproti tomu maskulinita je tradičně chápána jako něco, co nepodléhá vnějším tlakům (tamtéž), což je zcela přirozené, spíše biologicky podmíněné, než naučené. Být mužem tedy chápeme jako možnost v této svobodě ve srovnání s tím být ženou.

Je to ale opravdu tak? Nepřináší právě možnost ze své role vystoupit, švleknout si, ženám v této svobodě než muži? Pokud chápeme mužskou roli jako vrozenou, biologicky určenou a neměnnou, jakou možnost svobodné volby pak muži mají? Zdá se, že během procesu zrovnoprávnění pohlaví došlo k tomu, že žena má možnost a právo zastávat i mužskou roli. Zastávat výhradně mužskou roli se možná pro nás stalo synonymem útlaku a nesvobody a i když stále zůstávají některé otázky jako jak skloubit rodinný život s kariérou, nikoho dnes nepřekvapí, že ženy dělají i to, co dříve patřilo výhradně do mužského světa (studium, práce).

Mají muži takovou možnost volby?

Ve chvíli, kdy se mužský a ženský svět tak přiblížily, vyvstává také otázka, co to vůbec maskulinita je? Co je mužská role a jaké jsou mužské rysy chování?

Nodelmann nesouhlasí s tvrzením, že mužnost je jen biologicky podmíněná. Podle něj je i maskulinita (stejně jako femininita) sociálním konstruktem, a proto existují chlapci, kteří se chovají stejně jako dívky. (Nodelman 2002)

Kerry Mallan hovoří o krizi maskulinity, mužská role podle ní dnes není jasně definovaná. (Mallan 2002)

Podle Williama Polacka je neurčitost mužnosti velmi matoucí a vnímají ji už malí chlapci. Polack mluví o tom, že od svých synů na jednu stranu chceme, aby byli hodní a citliví, na druhou stranu stále přetrvává i vzor drsného šchlapáctví. Můžeme se divit, že mnoho chlapců je tímto dvojím požadavkem zmateno, ptá se. (Pollack 1999)

Dříve byly jen ženy objekty, které byly pozorovány. V posledních letech desetiletích se toto ale změnilo a i muži jsou pozorováni, sledováni a

hodnocení. Jejich vzezření má dávat najevo sílu, určitou nebezpečnost a agresivitu, což ale ne vždy odpovídá tomu, jaké chování od nich očekáváme, protože tato očekávání jsou nejasná, nejednoznačná.

Silný a mužný, to je jedno z klíčů, které můžeme najít v současné literatuře pro děti a mládež. (Mallan 2002) Právě takový má být chlapecký hrdina.

Příkladem může být kniha Astrid Lindgrenové *Bratři a Lví srdce*, hrdina Jonatán Lev je to, co bychom pravděpodobně nazvali šprávným klukem. Je odvážný, neohrožený, je v dětech dobra v boji proti zlu. Má nesporné fyzické kvality a kromě síly je to i pohlednost. Zároveň je to ale hrdina velmi citlivý, u kterého můžeme najít takové vlastnosti jako něhu, laskavost, shovívavost a starostlivost.

Dalším znakem krize je to, že důvěrnost znamená ne-femininitu. Dnes, kdy je homosexualita běžná, ve věku diskutovaná a přijímaná v cizích kulturách, znamená maskulinita také nevypadat jako gay, nebýt za gaye považován. V kultuře pro dospělé jsou tyto tendence zjevné, je jich klasickou zápletkou různých seriálů a sitcomů, ale jsou dva kamarádi nedopatřením považováni za homosexuály, z čehož pak vznikají vtipné i trapné situace. V literatuře pro děti a mládež tyto tendence sice nejsou tak zjevné, ale existují také. (Nodelman 2002)

Existují u nás také dětské knihy, které se snaží povzbudit nejen dětské tenáče, ale i jejich rodiče, učitelé a další dospělé, aby se nebáli opustit tradiční maskulinitu (tamtéž), představují mužské hrdiny bez drsných rysů, hrdiny, kteří se nebojí projevat naplno své emoce, hrdiny, kteří dělají to, co mají rádi, i když to není považováno za mužskou zábavu.

Příkladem takového díla je kniha Jerryho Spinelliho *Wringer* (Spinelli 2004) o o chlapeckém týmu, který se odmítne zúčastnit tradiční zábrany střílení holubů, čímž se ale dostává mimo kolektiv chlapců, protože v jejich otcích tím svoji mužnost popře.

Na českém trhu, zdá se, se zatím fládná taková kniha neobjevila.

V p ístupu k reprezentaci muflských hrdin v literatu e pro d ti a mládefl existují protich dné tendence. Jedna z nich sm uje práv k nabourávání stereotyp a zafitých archetyp , druhá vidí naopak problém v jejich nedostatku a dává to do souvislosti s tím, fle chlapci v porovnání s d v aty tou neradi a málo.

Nap íklad podle Susan Lehr (2001, 1) jsou chlapci b fln vnímáni jako šaktivní, hlasití, agresivní, neemotivní, nezávislí, mén vosp lí nefl dívky, silní, pohlední, sm lí, zv daví, touflící po dobrodruflství, houflevnatí a p irozen chyt íõ, cofl se projevuje i v tom, jak jsou popisováni chlape tí hrdinové v d tské literatu e. Dívky oproti tomu jsou vnímány jako špasivní, tiché, roztomilé, milé, emotivní, vosp lej-í, závislé, pilné, chytré, stydlivé, ochotné, krásnéí õ (Lehr 2001, 1) Podle Lehr hraje v tomto ohledu práv literatura zásadní roli, kdyfl nabízí dívkám a chlapc m hrdiny podle stále stejných vzor , které podporují u dívek tyto šdív íõ vlastnosti a u chlape šchlapeckéõ. Bylo by podle ní lépe, aby d ti obou pohlaví m ly moflnost ztotoflnit se s hrdiny, kte í by nep edstavovali takto genderov vyhrané vlastnosti. Nabádá k tomu, aby také u itelé pracovali s p íb hy s d tskými hrdiny tak, fle budou fláky vyzývat k tomu, aby si v nich p edstavili hrdinu opa ného pohlaví a vedli je k poznání, fle není fládný pádný d vod k tomu, aby nap íklad v dobrodruflné literatu e byl hlavním state ným a neohrofleným hrdinou chlapec, stejn tak by tuto úlohu mohla zastat dív í hrdinka.

N co jiného ale tvrdí nap íklad Ond ej Hausenblas ve shod s W. G. Brozem, podle kterého za malým tená ským nad-ením chlapc stojí práv i nedostate ná nabídka etby, která by respektovala výhradní chlapecké pot eby. Takové pot eby mohou splnit knihy s archetypálními hrdiny. šBrozo se pou il u hlubinného psychologa Carla Gustava Junga a v jeho šmuflských archetypechõ na-el to, co ho-i pot ebují najít v etb , aby to rezonovalo s jejich pot ebou najít sami sebe a vosp t v mufl. Zárove v-ak Jungovy

archetypy mužské osobnosti vyhovují našim kulturním představám o tom, co je to být dobrým člověkem mužského pohlaví. (Hausenblas 2006, 37)

Archetypy a touhy, které tyto archetypy představují, jsou následující: poutník (touha po svobodném sebezdokonalení), patriarcha (péče a moudrá velkorysost), král (odpovědnost a spolehlivost), válečník (sebekontrola a mravní odvaha zastávat se cti a pravdy), dobrodruh (svoboda, nezávislost a vztah k přírodě), lídr (ovládání svého tělesného bytí a služba druhým), prorok (obětavost pro pravdu a odmítání lží), kejklík (veselí a shazování arogance), milovník (zdvořilost a pomoc druhým) a kouzelník (intuice a empatie).

Podle S. Lehr by napomohlo ke změně genderových stereotypů, pokud by děti četly i knihy s hrdinami oba pohlaví a hrdinami, kteří mají šlechtické rysy oba pohlaví. Znamenalo by to tedy, že by dívky měly více číst právě literaturu s mužskými archetypálními hrdinami nebo hrdinkami dobrodruhy, poutnicemi, válečnicemi i kejklíky. Otázka je, zda je takový požadavek vůbec reálný, není-li už dostatečně ověřeno, že dívky hledají v literatuře opravdu něco zásadně jiného, než chlapci (romantiku, přátelství, pocitů) a takováto šetrná změna by tedy neplnila základní úkol estetický/estetický/estetický zážitek.

Nový model rodiny v knihách pro děti

Nové pojetí mužnosti, mužských vzorů, ideálů a jejich zobrazování v literatuře pro děti a mládež se týká také zobrazování rodiny, konkrétně rolí otce a jejich fungování v rodině.

I zde ale existuje určitá škrte identity, jak o tom píše Kerry Mallan. I otcové jsou na jedné straně pojetí jako silní, svalnatí a neohrožení jedinci, na druhou stranu je vidíme jako pečující muže, kteří se starají o děti a vaří veškeré. Podle Kerry Mallan jsou takoví šňovní muži zjemní, zflkní. (Mallan 2002)

Je tomu ale opravdu tak? Domnívám se, že takové knihy spíše reagují na změny ve společnosti, které nemohou prostě ignorovat. V dnešní době bývá pravidlem, že oba rodiče jsou plně vytíženi v zaměstnání a není tedy důvod, proč by péče o domácnost a děti měla být švýcarskou fénou.

V odborné literatuře se objevují pojmy jako špeující otcové (Kubíková 2004, 21), šňovní otcové (Maříková 1999, 19), někdy se hovoří o angažovaném otcovství. Jde o to, že v současné době není otec jediným hlavním rodiny, ekonomicky aktivní jsou také ženy a muži otcové se stále více podílejí na péči o své děti.

Pro dnešní muže ale není tento model stále zcela běžný, protože v něm nevyrostli. Takový model znamená pro muže nové možnosti, možnost větší angažovanosti v péči o dítě a možnost navázání pevného citového pouta s dítětem, zároveň na něj ale klade také větší a často je to nezvyklé nároky. Uff Matjek tvrdil, že se od současných otců očekává, že budou schopni postarat se o rodinu, ale také že budou pro svou rodinu dostatečnou psychickou podporou. (Matjek, 1986).

Takové vidění otcovství je zobrazeno v literatuře pro děti a mládež například v knize *Where's mum* od Libby Gleeson (Gleeson 1992) o pětileté dívce a tatínka, kteří čekají celý den, až se maminka vrátí z práce a přemýšlejí, co jí mohlo zdrflet. V tomto příběhu je otec prezentován právě v roli špeujícího otce, který neplní tradiční úlohu hlavního rodiny. Děť se nedozví přesně a podrobně, jaká je rodinná situace, zda tatínek opravdu nepracuje nebo jaké zaměstnání má maminka, v příběhu ale sledujeme otce, který vykonává všechny činnosti, které jsou obvykle spojovány spíše s úlohou matky. Zdá se ale, že tato situace není pro hrdiny zcela běžná. Rodinnou rutinu sledujeme ve chvíli, kdy tatínek (s nákupem) vyzvedává své děti ve školce, hovoří s nimi ale o tom, jak je asi maminka doma přivítá. Její nepřítomnost všechny překvapí.

V této situaci si děti začnou představovat, že maminku zdrfely různé pohádkové postavy (vlk, trol, trol medvědí). Kniha je vytvořena tak, že na

jedné části dvoustrany jsou nakresleny tyto představy dětských hrdinů, na straně druhé pak sledujeme tatínka, který obstarává domácnost (uklízí, krmí domácí zvířata).

Bylo by zajímavé zjistit, jaký byl záměr autorů knihy, nejsem si totiž jistá, zda máme tatínka vnímat jako hrdinu, který se popral s opravdu těžkým úkolem, nebo si máme uvědomit, co všechno obnáší péče o domácnost a jak je nefér, že jí v tichou zastává výhradně žena.

Zajímavým zjištěním je, že v české literatuře pro děti a mládež se dosud takové knihy neobjevují, naopak i v novějších knihách je role otce stále vykreslována pomocí tradičních coby statečného a silného ochránce rodiny.

Tak je tomu například v knize Arnošta Goldflama *Tatínek není k zahoezení* (Goldflam 2004), kde v pohádkách jako hlavní hrdina vystupuje tatínek, který se vždy vynoří ve chvíli největšího ohrožení a hrdinně zasáhne. ŠV drakově si tatínek nasadil potápěčské brýle, aby dobře viděl, spustil tu motorovou pilu a rozřízl drakově břicho. Pak tatínek vylezl ven a ušmíkl drakově jazyk, kterým potom jeťlehal, a tou druhou pilou, protože ta první ušl byla zničená, ušl drakově jeť hlavu. Jeť rozřízl tomu drakově flaludek a všechny ty krasavice vylezly a tatínkovi dkovaly. (Goldflam 2004, 10) Tatínek, který v příbězích vystupuje, je ztotožněn s tatínkem tenáe, i když nikdy ušl s nádechem nadsázky. ŠTe ale jdete spát, a jste zítra tak šikovná a silná jako ten váš tatínek. (Tamtéž)

V zahraničí tvorba je také mnoho děl v novějším tématu rozvodů. Od knih pro nejmladší děti (i děti netenáe) až po knihy pro mládež. Autoři těchto knih se snaží nějakým způsobem pomoci dětem i jejich rodičům pochopit a překonat obtížnou a novou životní situaci, ve které se ocitli. Je zarážející, že na našem trhu se neobjevuje ani literatura s tímto tématem. Například v USA tyto knihy vycházely ušl od osmdesátých let minulého století. Je pochopitelné, že v době komunismu, se tato literatura nepřekládala.

Je to ale pon kud zaráflející více nevl dvacet let po p evratu, zvlá-t kdyfl uváflíme, fl rozvodovost se v eské republice pohybuje n kolik let jen t sn pod padesáti procenty. Nedá se tedy rozhodn íci, fl by rozvodovost v R byla nízká, a knihy pro d ti, které by se zabývaly tímto tématem, by jist své tená e na-ly.

Jednou z knih pro d ti zpracovávající toto téma, která je v zahrani í velmi populární, je kniha *Dinosaurs Divorce* autor Laurene Krasny Brown a Marca Brown. Jde o jednu knihu z celé dinosau í série, která má pomoci d tem vyrovnat se s nejr zn j-ími t flkými flivotními situacemi. U nás vy-la v roce 2010 jiná z t chto kníflék ó *Kdyfl dinosaur m n kdo um e* (Brown, Brown 2010), kterou vydalo ob anské sdružení Cesta dom .

Dinosaurs Divorce nabízí odpov na následující otázky: pro se rodi e rozvád jí, jak se cítí-po rozvodu ty, jaké je flít jen s jedním z rodií nebo mít dva domovy, jak asi probíhají r zné rodinné oslavy, jak se pod lit se svými kamarády o to, fl se tvoji rodi e rozvád jí, nebo jaké to je, kdyfl do tvého flivota vstoupí nevlastní rodií i sourozenci.

Jde o obrázkovou knihu, která je ur ena i velmi malým d tem. U ilustrací jsou stru né a výstifné popisky. šRodi e se rozvád jí, kdyfl ufl jeden druhého nemilují nebo spolu nemohou déle vydrfllet, bez ohledu na to, jak moc se snaflí.š (Brown, Brown 1986, 4, p eklad A. L.) šTrávit as ve dvou r zných domovech m fl být matoucí. M fl- se cítit ztracený. Zkus najít n jaké oblíbené v ci, které m fl-d lat s kaflkým z rodií .š (Tamtéfl, 19)

Zajímavé je, fl se auto i také snaflili být genderov neutrální v tom smyslu, fl nezobrazují jednoho z rodií (matku) jako toho, s kým bude dít po rozvodu automaticky flít.

Jiným p íkladem knihy pro d ti, která se zabývá tématem rozvodu a zm nami, které se po n m bezprost edn týkají d tí z rozvedených rodin je *At Daddy's on Saturdays* od Lindy Walvoord Girard s ilustracemi Judith Friedman. (Girard 1987)

Celý příběh začíná slovy: Štu sobotu, kdy se táánek odsthoval kvůli rozvodu, sbalil si všechno do svého modrého auta a malého cestovního příbuzenství. Potil se a funil u toho, ale maminka mu nepomohla. A Katie byla příliš smutná na to, aby mu mohla pomoci. (Girard 1987, 1, přeložil A. L.)

Hlavní postavou kníflky je malá Katie, která zosobňuje všechno, co cítí pravděpodobně v situaci, jejich rodiče se právě rozvádějí. Sledujeme její smutek, strach, obavy, nejistotu, ale i to, jak se s tímto nepříjemnými pocity postupně vyrovnává.

Poněkud jinak nejlépe uvedené příklady přináší kniha Claire Masurel *Two homes* (Masurel 2003). Tato kniha nemá tak silný edukační charakter, jako *Dinosaurs Divorce* a *At Daddy's on Saturdays*, které se opravdu snaží pojmenovat všechno, co je se situací rozvodu v oči dítěte a mohou jistě být dobrým pomocníkem pro vyrovnávání se s touto situací také pro rodiče i pedagogy.

Knih *Two homes* je určená zejména mladším dětem, je to kníflka obrázková s minimem textu, která ale právě možná díky tomu, že je v ní kladen stejný velký (ne-li větší) důraz na ilustrace jako na text, je schopna vyvolat u dítěte také estetický zááitek dle mého soudu větší, nejlépe uvedené knihy.

V situacích knihy je koncipována tak, že na každé dvojstránce je představena dvakrát tatáček v cizí jedné tak, jak vypadá u tatáčka, podruhé taková, jaká je u maminky. ŠMám dva pokoje. Tohle je můj pokoj u tatáčka. Tohle je můj pokoj u maminky. Mám dvě oblíbené flidle. Houpací křeslo u tatáčka. Mám křeslo u maminky. (Masurel 2003, 10-13, přeložil A. L.)

Gay a lesbická literatura pro děti

S tématem nového rodinného modelu a jeho reprezentací v literatuře pro děti úzce souvisí také téma homosexuality v literatuře pro děti. Anglická literatura obsahuje ufl od konce osmdesátých let minulého století knihy s touto

tematikou. Jednak je to literatura pro mládež, ale toto téma se objevuje ufl i v knihách pro d ti p ed–kolního v ku.

Tyto knihy p edstavují jeden z nových rodinných model , kdy je dít vychováváno rodi i stejného pohlaví, p ípadn flíje s jedním z biologických rodi , p i emfl druhý z rodi flíje v homosexuálním partnerství.

Jak jifl bylo e eno, první knihy s touto tematikou vy–ly jifl p ed více nefl dvaceti lety, p esto jsou podle Shelby A. Wolf (2004) stále velmi vzácné, nevzniká p flí– nových knih s touto tematikou, spí–e se n které knihy vydávají stále znovu a znovu. I dnes tyto knihy elí nejr zn j–ím útok m i jsou p edm tem neustálých diskuzí.

Jako dv zásadní díla této oblasti literatury m flíme jmenovat knihy Lesléa Newman *Heather has two mommies* (Newman 1989) a knihu Michaela Willhoite *Daddyø Roommate* (Willhoite 1990). První z nich vy–la v USA roku 1989 druhá roku 1990 tamtéfl.

Autorka *Heather has two mommies* ekla o vzniku knihy: šNápad na *Heather* jsem dostala jednoho dne, kdyfl jsem –la po hlavní ulici v Northamptonu, m st , které je známé svou liberálností, a ve kterém flíje rozsáhlá lesbická komunita. Toho dnes jsem narazila na flenu, která práv nedávno se svou partnerkou p ivítala nového lena rodiny. šNemáme fládné knihy, které bychom mohly íst své dce i, ve kterých by byl ukázán ná– typ rodiny. N kdo by m l takovou knihu napsat.ø (http://en.wikipedia.org/wiki/Heather_Has_Two_Mommies, 13. 11. 2011)

Krátce po svém vydání byla nicmén tato kniha staflena ze v–ech knihoven, v ele snahy o její zakázání stál republikánský senátor Jesse Helms, známý svými odmítavými postoji k homosexuální men–in (homosexuály nazýval šslabými, moráln zkafleými zoufalciø. (Tamtéfl) Díky snahám odborné ve ejnosti i zájmu tená se ale nakonec prodalo zhruba 35. 000 výtisk této knihy (do roku 2009) a stala se sou ástí kánonu americké literatury pro d ti.

Daddyø Roommate je obrázková kniha pro d ti p ed–kolního a mlad–ho –kolního v ku, která ukazuje situaci chlapce z rozvedené rodiny, jehofl otec te

ffije se svým p ítelem. Chlape v tatínek a jeho partner d lají v–echno tak, jak je b flné u jiných pár ó uklízejí spole n , n kdy se i hádají, tráví spolu i s chlapcem volný as stejn jako ostatní rodi e. Cíl knihy, ukázat homosexualitu v pozitivním sv tle, je explicitn vyjád en v jejím záv ru: šMaminka íká, fle tatínek a Frank jsou gayové. Nejd ív jsem nev d l, co to znamená. Tak mi to vysv ttila. Být gay je jen dal-í zp sob lásky. A láska je nejv t-í – stí. Tatínek a jeho spolubydlící jsou spolu moc – astní. A já jsem taky – astný!õ (Willhoite 1990, 24 ó 29, p eklad A.L.)

Na nejr zn j-ích internetových diskuzích je tato kniha v t-inou kritizována pro svoje ilustrace, které odpovídají tomu, fle kniha poprvé vy-la jifl p ed více nefl dvaceti lety. Nicmén je vid t, fle je stále tena. Spí-e nefl o kvalit to moflná vypovídá o neustálém nedostatku knih s touto tematikou.

Ani tato kniha ale neunikla ost ej-í kritice ó byla to senátorka Sarah Palin, která se v roce 1995 snaflila prosadit, fle takováto kniha nepat í do ve ejných knihoven.

Ani po roce 2000 nejsou d tské knihy s homosexuální tematikou p íjímány jednozna n pozitivn . Nap íklad v roce 2006 flalovala skupina rodi –kolský ú ad v Massachusetts, kdyfl jeden z u ítel pracoval ve výuce s pohádkou *King & King* ó o princí, který nejví zájem o princezny, nebo je p ítahován stejným pohlavím. V roce 2005 prob hl také konflikt v Oklahom , kde konzervativci pofladovali znemofln ní volného p ístupu k této knize v odd leních pro d tí a mládefl. Tyto kritické hlasy se ozývají v t-inou z ad sociálních konzervativc . (http://en.wikipedia.org/wiki/King_%26_King, 15. 11. 2011)

Jako p íklad knihy pro nejmlad-í d tí, d tí ne tená e, m flme uvést knihu Lesléa Newman *Mommy, mama, and me* (Newman 2009). Jde o obrázkovou knihu s ver-ovaným textem. Na jedné ásti dvoustrany je vfldy p edstavena ur ítá innost, kterou dít proflívá s jednou maminkou, na dal-í dvoustran pak jiná, kterou proflívá s maminkou druhou.

S gay a lesbickou tematikou existuje ale nejen literatura pro děti předkolního i mladšího školního věku, ale také literatura pro mládež.

I tyto knihy reflektují nové rodinné modely, ale zabývají se také hledáním identity mladých hrdinů právě ve vztahu k sexuální orientaci.

Jedním z nejvýraznějších počinů v této oblasti bylo pravděpodobně vydání knihy *Am I Blue? Coming out from the silence* (Bauer 1994) – antologie povídek s gay a lesbickou tematikou editovaná Marion Dane Bauer (autorka mnoha knih pro mládež, za které získala několik literárních cen, například v roce 1987 Newbery Honor Book za *On My Honor* nebo v roce 1993 ALA Notable Book za *What's Your Story? A Young Person's Guide to Writing Fiction*).

Knihka *Am I Blue* vyšla v roce 1994 v USA, Marion Dane Bauer k tomu napsala: Špatně deseti lety by pravděpodobně žádný vydavatel literatury pro mládež antologii zabývající se gay a lesbickou tematikou nevydal. Mým snem je, že za deset let už žádná takováto antologie nebude potřeba. Každý z deseti teenagerů se pokusí o sebevraždu. Každý z nich z tohoto proto, že je homosexuál. To znamená, že v každé z těchto zemí je jeden mladý člověk v ohrožení života kvůli nedostatku informací a podpory ve své sexualitě. Záměrem této antologie je vyprávět podrobně, upřímně a dojemně příběhy, které pomohou všem, kdo chtějí porozumět sami sobě nebo druhým. (Bauer 1994, 9)

Sbírka obsahuje patnáct povídek patnácti autorů, z nichž některé byly pro antologii přímo vytvořeny, jiné byly napsány už dříve. Na některých povídkách je bohužel patrné, že byly psány zejména se záměrem edukativním, že jejich hlavním cílem je otevřít novou tematiku v literatuře pro mládež, a proto estetický zážitek z nich není nijak zvlášť silný. Jako příklad můžeme uvést povídku M. E. Kerr *We Might As Well All Be Strangers*, jejíž hlavní náctiletá hrdinka provede svůj coming out nejprve před svou babičkou, která jako vdovka přežila holocaust projeví plně pochopení a toleranci, a následně se situace opakuje s matkou, která reaguje naprosto opačným podrážděním a odmítavě. Povídka je v podstatě jen popisem dvou rozdílných situací, není v ní žádná napětí nebo překvapení, jde o záznam dvou různých rozhovorů.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Titulní povídka *Am I Blue?* je zajímavá, s nádechem fantasy (povídka koní tím, že všichni lidé s homosexuální orientací jsou přebarveni na modro, takže se ukáže, jak moc takových lidí je a kolik jich každý z nás doopravdy zná).

Přijetí knihy bylo převážně kladné, získala dvě ocenění ALA (A Best Book for Young Adults a A Recommended Book for Reluctant Young Adult Readers).

Pravděpodobně nebude překvapením zjištění, že na českém trhu knihy s touto tematikou zcela chybí.

Záv r

Vztah literatury a r zných genderových témat za al být zkoumán p edev-ím v Americe a Velké Británii ufl v první polovin dvacátého století. Zpo átku se tímto tématem zabývali p edev-ím feministicky orientovaní aktivisté a jejich pozornost se upírala zejména k folklorním pohádkám a jejich vztahu k formování flenské identity.

Okruh t ch, kte í se genderu a d tské literatu e v novali, se postupn roz-í oval, stejn jako vymezení celé problematiky.

Od konce minulého století p estalo být téma genderu vnímáno pouze jako záleflitost feministek, které se snaflí o rovnoprávné postavení flen ve spole nosti. Pozornost se up ela nap íklad na problematiku nových rodinných model a jejich prezentaci v d tské literatu e. Jde zejména o knihy zabývající se flivotem v neúplné, rozvedené rodin a knihy o flivot s rodi í stejného pohlaví. První se snaflí zejména pomoci d tem vyrovnat se s novou flivotní situací, druhé si v t-inou také kladou za cíl oslovit -ír-í ve ejnost a p sobit na ni pozitivn ve smyslu p ijímání gay a lesbických pár , které vychovávají dít .

Zásadní knihy této oblasti za aly vycházet v USA a Velké Británii ufl p ed t iceti lety a jejich p íjetí zpo átku nebylo jednozna n kladné. Kladný ohlas v t-inou vzbudily u homosexuální komunity, které takové knihy chyby. Knihy ale naráfely na nep íjetí u konzervativn smý-lejících politik í rodí ovských hnutí. Dnes jsou ale tyto knihy voln p ístupné ve v-ech knihovnách a staly se sou ástí kánonu literatury pro d ti a mládefl. Na ná-kniflní trh v-ak dosud nepronikly. Toto zji-t ní se zdá pochopitelné u literatury s gay a lesbickou tematikou, vzhledem k tomu, fl e moflnost registrovaného partnerství gay a leseb není u nás v platnosti dlouho a pravd podobn není mnoho rodí ovských pár stejného pohlaví. P ekvapující je ale absence literatury s tematikou rozvodu a neúplné rodiny, proto fl e se jedná o spole enský jev, který se na-í zemi rozhodn nevyhýbá. Bude zajímavé sledovat vývoj na kniflním trhu v této oblasti.

PDF Complete

Your complimentary use period has ended. Thank you for using PDF Complete.

[Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Resumé

The relation between literature and gender themes has been studied from the first half of twentieth century especially in America and Great Britain. At the beginning it was concern of feminism orientated activists who focused on folk tales and their influence on female identity.

Later the range of scientists focused on gender became wider just as the range of themes related to gender did.

From the end of last century we don't consider the theme of gender as a specific theme of feminists wanting equality of gender. There are some new topics as for example new models of family and their presentation in children's literature.

As new models of family we understand living in divorced family or living with parents of the same sex. Authors of these books want to help children to deal with this new situation but they want to impress the public as well.

The most important books focused on this theme were published thirty years ago in the USA and Great Britain but we still can't find this in our bookshops. This finding seems understandable with books with gay and lesbian themes, because it's not so long since the registered partnership was legalized and there are probably not many families with parents of the same gender.

What is surprising is absence of titles considering divorces because it's a social problem of our country as well. It will be interesting to monitor the situation.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Klí ová slova

Gender, genderová role, genderové stereotypy, femininita, maskulinita, feminismus, folklorní pohádka, obrázková kniha, nový rodinný model, gay a lesbická literatura

Seznam literatury

Primární literatura

Bauer Dane Marion: Am I Blue? Coming out from the silence, Harper Trophy 1994, ISBN-13: 978-0-06-440587-4

Brown L. K., Brown Marc: Dinosaurs divorce, Little, Brown and Company 1986, ISBN 0-316-10996-7

Dahl Roald: Karlík a továrna na okoládu, Knifní klub 2010, ISBN 8024225964
Dahle Gro: Snill, Cappelen, 2004, ISBN 8202237122

Girard Walvoord Linda: At Daddy's on Saturdays, Albert Whitman and Company 1987, ISBN 0-8075-0475-0

Gleeson Libby: Where's mum?, Omnibus Books 1992, ISBN 1862910863

Grimm Wilhelm, Grimm Jakob: Pohádky brat í Grimm , Sun 2007, ISBN 8086965287

Lindgren Astrid: Brat i Lví srdce, Albatros 2001, ISBN 8000009676

Masurel Claire: Two homes, Candlewick Press 2003, ISBN 978-0-7636-1984-8

N mcová Boflena: Princezna se zlatou hv zdou na ele, SNDK 1966

Newman Lesléa: Heather has two mommies, Alyson Books 2009, ISBN 1593501366

Newman Lesléa: Mommy, mama, and me, Tricycle Press 2009, ISBN 9781582462639

Spinelli Jerry: Wringer, HarperCollins Publishers 2004, ISBN 0060592826

Tulloch Scott: Willy's mum, HarperCollins Publishers New Zealand, 2008 ISBN 1869506820

Willhoite Michael: Daddy's rommate, Alyson wonderland 1990, ISBN-13: 9781555831189

Wolde Gunila: Ema naopak, Albatros 1986, ISBN 1387586

Sekundární literatura

Bacchilega, Cristina: Postmodern fairy tales, gender and narrative strategies, University of Pennsylvania Press 1997, ISBN 0812216830

Beckett, L. Sandra: Recycling Red Riding Hood, Routledge, 2002, ISBN 0415930006

Bordo, Susan: Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body, 2003, ISBN 0520240545 University of California Press

Bottigheimer, Ruth From Gold to Guilt: The Forces Which Reshaped Grimm's Tales in James M. McGlathery: The Brothers Grimm and folktale, University of Illinois Press, 1991, ISBN 0252061918, 9780252061912

Brownmiller, Susan: Against Our Will: Men, Women and Rape, Toronto : Bantam, 1976, ISBN 0553139703

Daly Mary: Gyn/Ekology: The Metaethics of Radical Feminism, Beacon Press, 1990, ISBN 0807014133

Dworkin Andrea: Woman Hating, Dutton 1974, ISBN 0525109269

Fox, Mem: Men who weep, boys who dance: The gender agenda between the lines in children's literature, Language Arts 1993

Haase, Donald (ed.): Fairy Tales and Feminism, New Approaches, Wayne State University Press 2004, ISBN 978-0-8143-3030-2

Hausenblas, Ondřej: Desatero mužských kladných archetypů ve výuce literatury, Kritické listy 24

Kubířková, Klára: Alternativní model otcovství: pevnější otcové. Klauzurní práce. Brno: FSSMU, 2004

Lehr Susan (ed.): Beauty, Brains and Brawn, The Construction of Gender in Children's Literature, Heinemann 2001, ISBN 0-325-00284-3

Lieberman Marcia R.: Some Day My Prince Will Come: Female Acculturation through the Fairy Tale, College English 1972

Lurie Alison: Fairy Tale Liberation, New York Review of books 1970

Mallan, Kerry: Gender Dilemmas in Children's Fiction, Palgrave Macmillan 2009, ISBN 978-0-230-20251-1

Mallan Kerry: Picturing the male: Representations of masculinity in picture books in Ways of being male, Routledge 2002, ISBN 0-415-93861-9

Maříková, Hana. Proměny současných českých rodin, SLON, 2000 ISBN 8048585049341

Matějček, Zdeněk: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Portál 1994, ISBN 8048528248346

Nodelman Perry: Making boys appear: The Masculinity of Children's fiction in Ways of being male, Routledge 2002, ISBN 0-415-93861-9

Pollack, William S.: Real boys: rescuing our sons from the myths of boyhood, New York: Henry Holt & Company, 1999 ISBN 0805061835

Propp, J. Vladimír: Morfologie pohádky a jiné studie, H&H 1999, ISBN 80-86022-16-1

Říčan Pavel, Krejčíková Dana a kol: Dětská klinická psychologie, Grada Publishing 1995, Praha, ISBN 80-7169-168-2

Spade Joan Z., Valentine Catherine G. (ed.): The kaleidoscope of gender: prisms, patterns and possibilities, Pine Forge Press 2008, ISBN-13: 978-1-4129-5146-3

Tatar Maria. Off with their heads! Fairy Tales and the Culture of Childhood Princeton University Press, 1993, ISBN 0691000883, 9780691000886

Tatar Maria: The hard facts of the Grimm's Fairy Tales, Princeton University Press, 2003, ISBN 0691114692, 9780691114699

Thorne Barrie: Gender play: girls and boys in school, Rutgers University Press 1993, ISBN 0813519233

Von Franz, Marie-Louis: Psychologický výklad pohádek, Smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie, Portál 2008, Praha, ISBN 978-80-7367-489-2

Wolf, A. Shelby: Interpreting literature with children, Lawrence Erlbaum Associates 2004, ISBN 0-8058-4513-5

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Yelland, Nicola (ed.): *Gender in Early Childhood*, Routledge 1998, ISBN 0-415-15409-X

Zipes Jack: *Who is afraid of the brother Grimm in Fairy tales and the art of subversion: the classical genre for children and the process of civilization*, Routledge, 1991, ISBN 0415905133, 9780415905138

Zipes, J.: *Don't bet on the prince, Contemporary feminist fairy tales in North America and England*, Routledge 1986, ISBN 0-416-01371-6

Zipes, Jack: *Sticks and stones: The troublesome success of children's literature from Slovenly Peter to Harry Potter*, Routledge 2001, ISBN 0-415-93880-5